

De Zwarte Rand

De rol van de zwarte bevolking in de Boerenoorlog(1899-1902)

Han Compagne
3534383

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Hoofdstuk 1 - De Boerenoorlog	6
1.1 De opmars van de Boeren	7
1.2 De Britten komen terug	8
1.3 Guerrilla	9
Hoofdstuk 2- De oorspronkelijke blik	12
2.1 De Boerenvisie	12
2.2 De Britse visie	16
2.3 Traditionele geschiedschrijving	20
Hoofdstuk 3 - Het 'waarom'	22
3.1 De bewijsvoering	22
3.2 Het 'waarom'	23
Hoofdstuk 4 - Het 'hoe'	30
4.1 Militaire deelname	30
4.2 Ondersteunende taken	33
Conclusie	35
Literatuurlijst	38

Inleiding

De Boerenoorlog (1899-1902) moest een oorlog worden tussen twee beschaafde, 'Westerse' en blanke rassen/volkeren. Inmenging in het conflict van de zwarte bevolking was uit den boze, hier mocht geen sprake van zijn. In deze scriptie zal onderzocht worden in hoeverre er van deze instelling werd afgeweken naarmate de oorlog vorderde. Het is een interessant twistpunt in de geschiedenis, waarin tot voorkort slechts mondjesmaat werd erkend dat er wel degelijk sprake zou zijn geweest van de deelname van de inheemse bevolking aan het conflict. Zowel beide strijdende partijen, te weten de Britten aan de ene kant en de Boeren aan de andere, alsook de traditionele geschiedschrijving aangaande de Boerenoorlog hebben lang volgehouden dat er geen sprake is geweest van een dergelijke overtreding van de toenmaals heersende gedragsregels. In deze periode werd het als wetenschappelijk bewezen geacht dat het zwarte ras minder was dan het blanke, dat deze minder beschaafd was en dat het zodoende absoluut onverdedigbaar was om gebruik te maken van zwarte (hulp-)troepen in een gewapend conflict tussen blanke volkeren onderling.¹ In dit stuk zal de juistheid van de aanname dat het een 'White Man's War' betrof onder de loep worden genomen. Aangezien beide partijen er duidelijk baat bij hadden om dit beeld voort te laten leven is het van belang om naar de feiten te kijken, om te trachten te weten te komen wat de er in werkelijkheid gaande was.

De laatste decennia komen steeds meer boeken naar buiten die aantonen dat de traditionele 'witte' visie op de Boerenoorlog niet terecht was, waardoor het tegen het licht houden het oorspronkelijke oogpunt en het op waarheid testen van deze invalshoek steeds meer te rechtvaardigen is. Waar voorheen klakkeloos leek te worden aangenomen dat de officiële lezing van het conflict, zoals deze door de Britten alsook door de Boeren naar buiten werd gebracht, de juiste was, lijkt deze gemakkelijke instelling nu steeds meer terrein te verliezen aan de kritische noot die heden ten dage bij de kwestie wordt geplaatst. In het boek *Class and Colour in South Africa 1850-1950* van H.J. en R.E. Simons uit 1969 is nog te lezen dat Afrikanen en kleurlingen wel degelijk het slachtoffer waren geworden van de oorlog, maar dat ze nooit als soldaten hebben opgetreden.² Uit het boek *Black People and the South African War 1899-1902* van Peter Warwick blijkt juist het tegenovergestelde,

¹ Hagen Schultze, *States, Nations and Nationalism, From the Middle Ages to the Present* (Oxford 1998) 261.

² H.J. en R.E. Simons, *Class and Colour in South Africa 1850-1950* (Middlesex 1969) 59-60.

hierin wordt uiteengezet dat er wel degelijk sprake was van de inzet van inheemse troepen in het gewapende conflict.³ Deze opvallende discrepantie in de geschiedschrijving heeft mij ertoe gebracht dit onderwerp op te pakken en te onderzoeken in hoeverre er sprake was van de inzet van Afrikaanse troepen. In deze ben ik vooral geïnteresseerd in de inzet van de inheemse bevolking door het Britse leger, ten eerste omdat deze inzet hier omvangrijker leek te zijn, maar ook omdat er een levendig debat plaatsvond in de Britse politiek en onder de Britse legerleiding aangaande dit onderwerp.⁴ Mijn hoofdvraag luidt dan ook als volgt; Waarom namen de Britten, die de oorlog aangingen als een 'White Man's War', uiteindelijk tienduizenden niet-blanken op in hun leger?

Het nu volgende onderzoek zal worden opgedeeld in vier hoofdstukken, welke nu kort zullen worden toegelicht en verantwoordt. Naarmate het verhaal vordert zal er steeds dieper op de stof worden ingegaan, om tot een duidelijke en onderbouwde conclusie te kunnen komen. Zodoende zullen het eerste en het tweede hoofdstuk nog respectievelijk algemeen zijn, waarna het derde meer inhoudelijk op de vraag zal ingaan, wat gevolgd zal worden door het vierde hoofdstuk, waarin de concrete feiten op een rij zullen worden gezet.

In het eerste hoofdstuk zal eerst het oorspronkelijke verhaal in de traditionele visie uit de doeken worden gedaan, zonder verdere nadruk op de deelname van de zwarte bevolking. Door eerst een algemeen beeld van de Boerenoorlog te geven zal de achtergrond van het probleem duidelijk worden. Hierin wordt op een vrij beknopte wijze het conflict beschreven, de periodes, de fases en de voor dit verhaal belangrijkste evenementen en personen zullen aan bod komen om de geïnteresseerde lezer de context te geven die nodig is om het onderzoek te kunnen plaatsen.

Vervolgens zal in het tweede hoofdstuk vanuit drie verschillende oogpunten worden uiteengezet hoe er werd gedacht over de inzet van de zwarte bevolking in de oorlog. Om het probleem dat in deze scriptie wordt onderzocht voldoende te kunnen contextualiseren zal ten eerste duidelijk moeten worden gemaakt tegen welke visies de centrale these van dit stuk zich afzet.

Eerst zal in dit tweede hoofdstuk beschreven worden hoe de Boeren dachten over de omstreden inzet van de inheemse volkeren. Hoe stond deze partij er tegenover, waarom

³ Peter Warwick, *Black People and the South African War 1899-1902* (Cambridge 1983).

⁴ Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (mei en juni 2012).

dachten ze zoals ze dachten en wat kwam er werkelijk van hun oorspronkelijke houding terecht? Vervolgens zal het officiële en traditionele Britse oogpunt ten opzichte van deze kwestie aan bod komen. Hoe stonden zij oorspronkelijk tegenover de inzet van de zwarte bevolking en wat brachten ze hierover naar buiten? Op dit gedeelte van het tweede hoofdstuk zal de meeste nadruk liggen, aangezien de rol van de Britten in het conflict voor dit onderzoek de belangrijkste is. Omdat de volgende hoofdstukken zullen draaien rond de Britse kant van het verhaal geniet hun officiële lezing van het conflict en hun standpunt ten opzichte van de controversiële inzet van Afrikanen de meeste aandacht. Tot slot zal in Hoofdstuk 2 nog de rol van de traditionele geschiedschrijving rond dit onderwerp aan de orde komen. In hoeverre werd er in het verleden al aandacht geschonken aan dit probleem? Welke rol werd de zwarte bevolking in de oudere geschiedenisboeken toebedeeld? Dit tweede hoofdstuk, en vooral het gedeelte over de Britten, zal vervolgens samen met Hoofdstuk 1 dienen als lijdraad in de latere tweede hoofdstukken, waarin de traditionele blik van de hand zal worden gedaan en een reëler beeld zal worden geschetst van de geschiedenis van de zwarte bevolking in de Boerenoorlog.

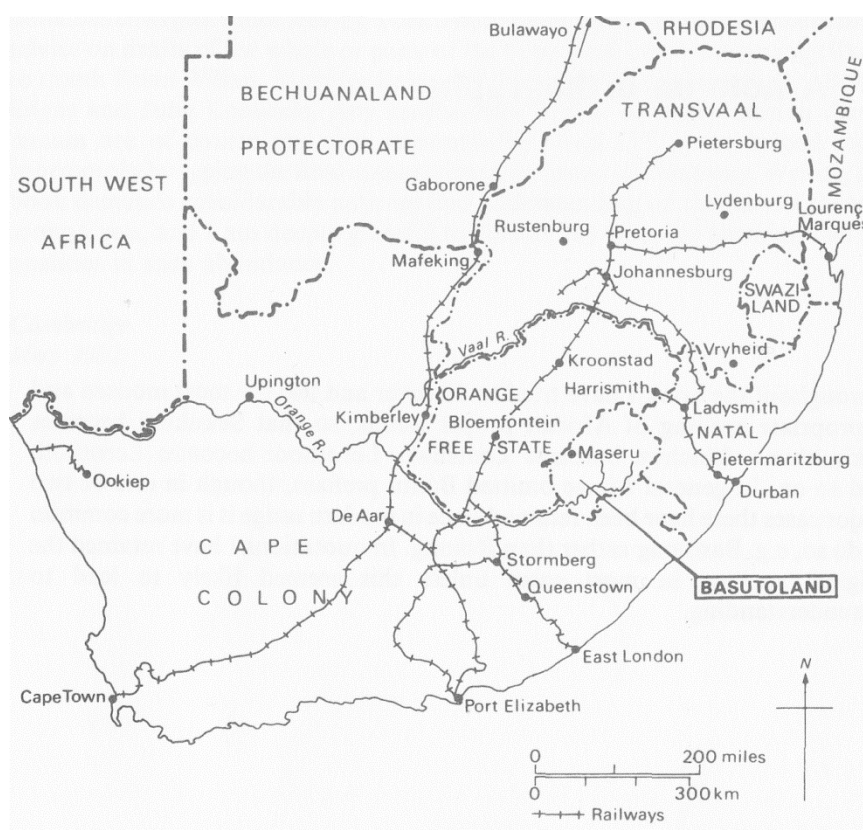
Het derde hoofdstuk zal zodoende draaien om het 'waarom' van de inzet van de zwarte bevolking in de oorlog door het Britse leger. Hierin zal dus uit de doeken worden gedaan hoe de draai in het beleid van het Britse leger tot stand kwam, waarom ze uiteindelijk toch besloten tot deze controversiële maatregel en hoe dit zich verhiel tot de officiële standpunten van zowel de politiek als van de legerleiding van Groot-Brittannië. Was er spraken van praktische of ethische problemen waardoor de Britten zich genoodzaakt zagen tot dit, in die tijd, immorele besluit? Daarnaast zal ook worden gekeken in hoeverre de politiek in Groot-Brittannië zich bezighield met deze kwestie, wat de meningen waren onder de politieke elite en hoe de besluitvorming in deze kwestie tot stand kwam. Ook de inmenging van de belangrijkste militaire leiders en hun rol in het probleem zullen aan bod komen. Dit alles om de belangrijkste vraag van dit hoofdstuk te beantwoorden; Waarom besloot het Britse leger uiteindelijk toch tot de inzet van de zwarte bevolking in deze zogenaamd blanke militaire aangelegenheid?

Na het 'waarom' komt in het vierde hoofdstuk het 'hoe' van de inzet van de zwarte bevolking door de Britten in de Boerenoorlog aan bod. Dit hoofdstuk zal dus het meest concreet aantonen waar de hele kwestie om draait, om tot een gedegen, beargumenteerde conclusie te kunnen komen. Welke rol kreeg de zwarte bevolking door het Britse leger in de

oorlog toebedeeld? Om een zo compleet mogelijk beeld te kunnen schetsen zal er gebruik worden gemaakt van de meest recente schattingen aangaande aantallen als ook van bronnen die de verschillende rollen uit de doeken doen. Hierbij zal het gaan om zowel direct militaire inzet, alsook om de meer ondersteunende taken die de Afrikanen voor de Britten moesten uitvoeren. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de aanleg van spoorwegen, het bespioneren van de Boeren, het bouwen van versterkte verdedigingswerken en het verkennen van het landschap als scouts.⁵ Om de droge aantallen en feiten kracht bij te zetten zullen verschillende voorbeelden worden genoemd waarbij de inzet van de zwarte bevolking bewezen wordt geacht, aan de hand van ooggetuigenverslagen en recente historische werken omtrent dit onderwerp. Zoals reeds aangekondigd zal in dit laatste hoofdstuk dus het meest worden ingegaan op de daadwerkelijke inzet van Afrikanen door de Britten, waarmee de rol van de zwarte bevolking het meest direct tot leven komt voor de lezer.

Nadat zodoende het onderzoek van breed naar smal is verlopen zal er plaats zijn voor een korte conclusie aangaande het boeiende vraagstuk dat hierboven reeds geponeerd is. De hoofdvraag van deze scriptie zal hierin beantwoord worden alsmede ook de inmiddels enigszins retorische vraag of het hier daadwerkelijk een 'White Man's War', een oorlog onder witte mannen, betrof. Alle gevonden en beschreven bewijzen zullen hierin nog even kort op een rijtje worden gezet, om het geheugen op te frissen en om tot een duidelijk beargumenteerd antwoord op de centrale vraag te kunnen komen.

⁵ Denis Judd en Keith Surridge, *The Boer War* (Londen 2002) 85.

Kaart 1 - Zuid-Afrika bij aanvang van de oorlog, 1899.⁶

Hoofdstuk 1 - De Boerenoorlog

De Boerenoorlog was een conflict dat werd uitgevochten tussen 11 oktober 1899 en 31 mei 1902 tussen de Britse koloniale macht en de Zuid-Afrikaanse republikeinse Boeren. De Boeren waren de nazaten van de zeventiende-eeuwse, met name Nederlandse, kolonisten, die onder druk van de Britse machtsovername in de Kaapkolonie naar het noorden waren getrokken. Na deze 'Grote Trek' hadden de Boeren zich gevestigd in twee republieken; Oranje Vrijstaat en de Zuid Afrikaanse Republiek (Transvaal).⁷ Vaak wordt het conflict aangeduid als de Tweede Boerenoorlog, aangezien er al eerder sprake was van een handgemeen tussen de Britten en de Boeren in 1880-1881, maar omdat het hier slechts een oorlog van een paar maanden betrof zal de in dit stuk beschreven oorlog door mij simpelweg worden aangeduid als de Boerenoorlog. Na dit eerdere conflict in de jaren tachtig van de negentiende eeuw was er sprake van een betrekkelijk rustige periode in de relatie tussen Boer en Brit.

Deze betrekkelijke rust was echter snel verdwenen toen er bodemschatten werden gevonden op het grondgebied van de Boeren, de zogenaamde 'Mineral Revolution'. Met

⁶ Warwick, *Black People*, xiv.

⁷ Bill Nasson, *The War for South Africa: The Anglo-Boer War 1899-1902* (Kaapstad 2010) 23.

name het goud in de Witwatersrand wekte dermate de interesse op van de Britten dat een oorlog haast niet uit kon blijven. Er was nog sprake van andere onderlinge conflictpunten maar met name het goud dat dus binnen Transvaal werd gevonden leidde tot een spanning tussen de twee partijen die uiteindelijk zou uitmonden in de Boerenoorlog.⁸ Daarnaast wilden de Britten natuurlijk ook gewoon de baas zijn over heel Zuid-Afrika. Voor onder andere Alfred Milner, de gouverneur van de Kaapkolonie en hoogcommissaris van Zuid-Afrika en Joseph Chamberlain, de Britse minister van koloniën, was het was moeilijk te aanvaarden dat de Boeren zich zo koppig afkeerden van het Britse Rijk en dit gevoel werd alleen maar versterkt doordat het economische zwaartepunt van de regio verschoof naar Johannesburg in de Zuid-Afrikaanse Republiek dankzij de enorme goudvoorraden.⁹ Het volledige scala aan oorzaken, schuldigen en redenen zal in deze scriptie echter niet uit de doeken worden gedaan, omdat dit alleen al een volledig paper in beslag zou nemen. Wel zal nu een korte samenvatting van het conflict volgen, om een achtergrond voor dit onderzoek te verschaffen.

1.1 De opmars van de Boeren

Uiteindelijk waren het de Boeren die een ultimatum stelden aan de Britten omdat deze grote hoeveelheden manschappen mobiliseerden aan de grens van de Boerenrepublieken. Met name Transvaal, onder leiding van president Paul Kruger, kan hierbij gezien worden als de architect van de eerste periode van de oorlog.¹⁰ Oranje Vrijstaat sloot zich vervolgens aan bij hun noordelijke Boerenburen om samen de strijd aan te gaan met de Britse agressors. De oorlogsverklaring van de Boeren volgde op 11 oktober 1899, waarna ze het naburige Natal binnenvielen.¹¹ Door het doortastende optreden van de Boeren in de eerste maanden van de oorlog volgden er enkele successen in deze beginperiode. De Britten waren nog niet volledig bevoorrad, voorbereid en ingelicht om goed op te kunnen treden tegen de losgeslagen Boerenlegers. Daarbij was de kennis van het terrein en het klimaat

⁸ R. Hyam, *Britain's Imperial Century 1815-1914: A Study of Empire and Expansion* (Londen 1976) 305.

⁹ Nasson, *The War for South Africa*, 25.

¹⁰ Judd en Surridge, *The Boer War*, 50-51.

¹¹ Nasson, *The War for South Africa*, 56.

aan de kant van Boeren ook vele malen beter, wat een troefkaart bleek die met verve werd uitgespeeld in het voordeel van de Boerenrepublieken.¹²

In Natal worden de Britten door de Boeren al gauw in het nauw gedreven. Na hevige gevechten met slachtoffers aan beide zijden winnen de Boeren uiteindelijk de slag bij Ladysmith, waarna de Britten zich in deze stad terugtrekken. Het beleg van Ladysmith zou duren van 31 oktober 1899 tot 28 februari 1900. De Boeren besloten echter niet door te drukken naar de belangrijke havenstad Durban, waardoor een eventuele strategische voorsprong teniet werd gedaan.¹³ Naast Ladysmith in Natal werden verder naar het westen ook twee steden belegerd door de Boeren. Zowel Mafeking alsook Kimberley vielen in deze periode ten prooi aan de Boerenlegers van Transvaal en Oranje Vrijstaat. Mafeking zou pas ontzet worden in mei 1900 en bij Kimberley duurde het beleg van oktober 1899 tot februari 1900.¹⁴ Deze eerste weken van de oorlog waren dus in het voordeel van de snel oprukkende Boeren, maar de grote overwinning bleef uit. Jonge ambitieuze Boerenmilitairen namen het de oudere leiding dan ook kwalijk dat ze niet meteen doordrukten naar de Kaapkolonie om de vruchten te kunnen plukken van dit vroege succes. Dit had moeten gebeuren door alle mogelijke aanvoerroutes van Britse versterkingen die inmiddels onderweg waren vanuit Groot-Brittannië in te nemen, om zodoende te voorkomen dat ze alsnog onder de voet zouden worden gelopen door een enorme Britse overmacht.

1.2 De Britten komen terug

Toch zouden de successen van de Boeren nog even voortduren. De opperbevelhebber van Britten, Redverse Buller, leed nog een aantal verliezen in de zogenaamde 'Black Week', nederlagen bij Stormberg, Magersfontein en Colenso op respectievelijk 10, 11 en 15 december 1899. Na deze beschamende tegenslagen werd Buller als opperbevelhebber vervangen door Lord Roberts, waarna de koers van de oorlog zou veranderen.¹⁵ Roberts en zijn chef-staf Lord Kitchener kwam tot een nieuwe strategie, die onder meer de inzet van

¹² L.H. Gann en Peter Duignan, *The Rulers of British Africa 1870-1914* (Londen 1978) 131.

¹³ Nasson, *The War for South Africa*, 109.

¹⁴ Ibidem, 192.

¹⁵ Nasson, *The War for South Africa*, 153.

meer bereden troepen voor meer mobiliteit inhield, wat uiteindelijk de Britse opmars op gang bracht.¹⁶

Ondertussen bleef Buller het echter wel proberen in Natal. Na meerdere mislukte pogingen kwam hij op 27 februari uiteindelijk ook tot een doorbraak richting Ladysmith, de stad die nog steeds belegerd werd door de Boeren. Op 28 februari werd Ladysmith na een belegering van vier maanden ontzet.¹⁷ Aan het westelijke front was Roberts inmiddels aan zijn opmars begonnen. Gesteund door steeds meer Britse troepen, welke een grote overmacht betekenden tegenover de Boeren werd eerst Kimberley bevrijd op 15 februari. Vervolgens werd een belangrijke Boerengeneraal, Piet Cronjé, tot overgave gedwongen bij de Slag om Paardeberg op 27 februari 1900.¹⁸ De Boeren bleven zich nog hevig verzetten maar vervolgens werd op 13 maart Bloemfontein, de hoofdstad van Oranje Vrijstaat, ingenomen door het Britse leger. De weg naar Johannesburg was nog lang, maar de Britten leken steeds meer in het voordeel. Wel werden ze nog opgehouden door aanhoudende ziektes als buiktyfus en diarree, ziektes die enorm hebben bijgedragen aan de hoeveelheid slachtoffers van de Boerenoorlog.¹⁹ In mei 1900 werd Mafeking ontzet en uiteindelijk op de eenendertigste van die maand viel Johannesburg in Britse handen.²⁰

Nadat de Britten alle belangrijke steden hadden veroverd en zo dachten het Boerenverzet te hebben gebroken, brak er opnieuw een nieuwe fase aan in de oorlog. De Britten gingen er vanuit dat de Boeren zich nu zouden overgeven, maar niks was minder waar, de guerrillastrijd brak uit. De *bittereinders*, ofwel Boeren die van plan waren door te vechten tot het bittere eind, zouden nog tot in mei 1902 een plaag blijven voor het Britse leger in Zuid-Afrika.²¹

1.3 Guerrilla

Na de val van Johannesburg en Pretoria (5 juni 1900), de belangrijkste steden van Transvaal, en de val van Bloemfontein eerder, werd het duidelijk dat de Boeren hun aanpak moesten veranderen om de Britten nog te kunnen raken. Vanaf nu zouden de Boeren gebruik gaan

¹⁶ Judd en Surrige, *The Boer War*, 137.

¹⁷ Ibidem, 167-168.

¹⁸ Ibidem, 175-176.

¹⁹ Nasson, *The War for South Africa*, 306.

²⁰ Ibidem, 197

²¹ Ibidem, 26.

maken van een guerrillatactiek; de vijand raken waar het kan vanuit verdekte posities in korte aanvallen en vervolgens terugtrekken voordat de vijand kan reageren. Aan Boerenzijde waren drie belangrijke generaals die deze tactiek uitdroegen, zij waren tevens de jonge generatie militairen die in de beginfase van de oorlog tegen het stagneren van de opmars door de oude legerleiding van leer trokken. Deze generaals waren Christiaan de Wet, Herculaas 'Koos' de la Rey en Louis Botha. Het 'werkgebied' van deze drie generaals was respectievelijk Oranjevrijstaat, West-Transvaal en Oost-Transvaal.²²

Aan Britse zijde voerde Lord Roberts nog steeds het opperbevel. Onder zijn leiding werden de Boeren steeds meer in het nauw gedreven en steeds meer republikeinen besloten tot overgave, de zogenaamde 'hensoppers' of zelfs tot collaboratie met de Britten, de 'joiners'.²³ Op 11 september 1900 zag de Transvaalse president Paul Kruger zich genoodzaakt om uit te wijken naar Mozambique, om vervolgens op 21 oktober naar Europa te vluchten op een door koningin Wilhelmina beschikbaar gesteld schip.²⁴ Roberts zag in deze laatste maanden van 1900 het tij in voor de Britten positieve zin gekeerd en hij verwachtte dan ook dat de Boeren snel de wapenen neer zouden leggen. Omdat hij dacht dat alleen de laatste losse eindjes nog even aan elkaar geknoopt moesten worden zag hij het belang voor een langer verblijf van zijn kant niet in. Hij keerde dan ook in november 1900 terug naar Groot-Brittannië en liet het opperbevel over aan zijn chef-staf, Lord Kitchener.²⁵ Wat Roberts niet kon weten was dat het conflict zich nog zeker anderhalf jaar zou voortslepen.

Kitchener koos na zijn aanstelling voor een harde lijn, een onverbiddelijke aanpak om korte metten te maken met het vervelende guerrillagedrag van de Boeren. Een belangrijk onderdeel van deze aanpak was de '*scorched earth*'-tactiek, ofwel de tactiek van de verschroeide aarde, welke onder Roberts al was ingevoerd maar onder Kitchener verhevigde. Deze hield in dat enorme stukken land die konden dienen voor de bevoorrading van de Boeren en als schuilplaats werden plaatsgebrand. Hierbij werden de boerderijen van de Boerencommando's, waar de vrouwen en kinderen nog verbleven, niet ontzien.²⁶ Het idee hierachter was dat de gezinnen van de Boeren heimelijk de guerrilla van de

²² Nasson, *The War for South Africa*, 204-205.

²³ K. Schoeman (ed.), *Witnesses to War, Personal documents of the Anglo-Boer War (1899-1902) from the collection of the South African Library* (Kaapstad 1998) 71 en 111.

²⁴ Judd en Surridge, *The Boer War*, 185-187.

²⁵ Nasson, *The War for South Africa*, 211.

²⁶ Nasson, *The War for South Africa*, 239-241.

commando's steunden door ze te voorzien van voedsel, schuilplaatsen en andere onmisbare hulpdiensten en dat deze diensten gestopt dienden te worden.

De vrouwen en kinderen die bij deze acties dakloos raakten kwamen terecht in een ander stokpaardje van de nieuwe Britse lijn onder Kitchener, de internerings- of concentratiekampen, waarbij voor deze laatste benoeming de connotatie met de Tweede Wereldoorlog voorzichtig benaderd dient te worden. Deze concentratiekampen waren echter wel verschrikkelijke plaatsen, met slechte hygiëne, slecht en onvoldoende voedsel en een enorm tekort aan medicijnen, welke gezamenlijk leidden tot tal van ziektes en een hoog sterftecijfer.²⁷ Door de bewegingsvrijheid en bevoorradingsmogelijkheden van de Boeren door middel van de scorched earth-tactiek en het internen van de Boerengezinnen ernstig in te perken hoopte Kitchener te bereiken dat de Boeren tot overgave werden gedwongen. Enerzijds behaalde dit in sommige gevallen wel het gewenste effect, anderzijds hadden de grove schendingen ten overstaan van de burgerbevolking echter een averecht effect, namelijk de nog verdere verbittering van de *bittereinders*.²⁸ Daarnaast moet overigens ook genoemd worden dat ook de zwarte Afrikanen in grote getale in concentratiekampen werden opgesloten, iets wat in veel mindere mate gedocumenteerd en erkend is.²⁹

Kitchener had nog een laatste troef achter de hand, waar het de inperking van de bewegingsruimte van de Boeren betrof. Hij zette een enorm netwerk op van zogenaamde 'blockhouses', kleine verdedigingswerken verspreid over het hele gebied waar de Boeren hun guerrilla voerden. Deze stellingen, samen met het prikkeldraad dat ze verbond, beperkten de handelingen van de Boeren in nog verdere mate, wat ze samen met de eerder genoemde tactiek van de verschroeide aarde en het opzetten van de concentratiekampen in ernstige moeilijkheden bracht.³⁰

Al met al werd het voeren van oorlog de Boeren steeds meer onmogelijk gemaakt door de Britten. Hun gezinnen stierven bij bosjes in de concentratiekampen, wat de angst voor het verval van het Boerenvolk wekte onder de Boeren, de ruimte om in te manoeuvreren werd steeds geringer en het aantal hensoppers nam gestaag toe naarmate

²⁷ Johanna Brandt-van Warmelo, *Het concentratie-kamp van Iréne* (Amsterdam 1905).

²⁸ Nasson, *The War for South Africa*, 214.

²⁹ L. Vergnani, 'Scholars Unearth Evidence of the Boer War's Black Victims', *Chronicle of Higher Education* 46 (2000) 17-19.

³⁰ Judd en Surridge, *The Boer War*, 214.

het conflict zich voortsleepte. Dit alles leidde uiteindelijk tot het tekenen van de Vrede van Vereeniging te Pretoria, op 31 mei 1902, twee jaar en acht maanden na het begin van het conflict.³¹

Hoofdstuk 2 - De oorspronkelijke blik

Wellicht is het de oplettende lezer opgevallen dat in de bovenstaande geschiedenis van de Boerenoorlog bijna met geen woord gerept is over de zwarte bevolking. Dit heeft een reden. Het verhaal, zoals hierboven weergegeven, reflecteert met name de traditionele zienswijze zoals deze lange tijd bestond ten opzichte van dit conflict. De samenvatting van deze oorlog zoals die hier te lezen valt is niet onjuist, maar ook niet compleet. In het vervolg van deze scriptie zal zo accuraat mogelijk uit de doeken worden gedaan wat de rol van de zwarte bevolking in de Boerenoorlog daadwerkelijk is geweest. Om dit te kunnen doen is dus eerst het oorspronkelijke verhaal weergegeven, zodat de in mijn ogen noodzakelijke aanvullingen ten opzichte van het onderwerp van dit paper ergens tegen afgezet kunnen worden. Met deze insteek zal in het dit tweede hoofdstuk uiteen worden gezet hoe de Boeren en de Britten bij aanvang van de oorlog dachten over de inzet van zwarte bevolkingsgroepen in de oorlog en hoe er in de traditionele geschiedschrijving werd geschreven over de inbreng van de zwarte bevolking.

2.1 De Boerenvisie

Anders dan men wellicht tegenwoordig zou verwachten, hadden de Boeren een rijk verleden als het gaat om het inzetten van zwarte troepen in de commando's bij gevechtshandelingen. Reeds vanaf de achttiende eeuw maakten dergelijke *kleurlingen* onderdeel uit van de commando's van de Boeren *Voortrekkers*.³² In de begindagen reageerden de blanke groepen die zich vestigden in het hedendaagse Zuid-Afrika vaak zo slecht op de oproep om zich bij de commando te voegen, dat zwarte strijders vaak de meerderheid vormden van de verdedigende grenstroepen. Zo bestond één van de drie commando's die in 1774 werden verzameld onder het leiderschap van G.R. Opperman uit

³¹ Nasson, *The War for South Africa*, 255.

³² Warwick, *Black People*, 10.

150 zwarten en slecht 100 blanken. De Voortrekkers die tijdens de Grote Trek naar het noorden trokken werden vergezeld door zwarte strijders die hielpen in de gevechten tegen andere Afrikaanse stammen die onderweg voor problemen zorgden.³³

Alle enigszins welgestelde Boeren hadden tevens minstens één zwarte hulp, de zogenaamde *agterryer*, die zijn baas hielp bij alle gevechtsgelateerde klussen. Hierbij ging het bijvoorbeeld om het verzorgen van de paarden, het laden van het geweer, het bouwen van verdedigingswerken en in sommige gevallen vchten ze zij aan zij met hun meester. Tijdens de Boerenoorlog werd er door de Afrikaners gebruik gemaakt van 7.000 tot 10.000 van deze *agterryers*.³⁴ Er kan zelfs met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid gesteld worden dat vrijwel alle taken die niet direct op gevechthandelingen aankwamen, zoals de taken die hierboven zijn beschreven, werden uitgevoerd door Afrikanen.

Het gebruik van zwarte bevolkingsgroepen in gevechtshandelingen door de Boeren zette zich voort tot ver in de negentiende eeuw. In de meeste gevallen betrof het een rivaliserende Afrikaanse stam die de Boeren hielp tegen een gezamenlijke vijand. Zo hielpen de Barolong de Boeren in 1837 tegen een andere Afrikaanse stam en zelfs in 1879 nog werden de Boeren in een gewapend conflict bijgestaan door 6.000 Swazistrijders.³⁵ Dit alles wijst nog bepaald niet in de richting van de latere onwillende, zo niet vijandige opstelling van de Boeren tegenover de inzet van zwarte Afrikanen in de Boerenoorlog van 1899-1902.

Na de al eerder genoemde *Mineral Revolution*, ofwel de ontdekking van goud en diamanten in de Zuid-Afrikaanse bodem, vonden er echter grote sociale veranderingen plaats in de Boerenmaatschappij. Doordat de blanken steeds rijker werden als gevolg van deze economische boost werd de tweedeling, vooral in Transvaal, tussen blank en zwart steeds duidelijker. Door dit patroon kwam er ook steeds meer verzet vanuit de Boerenhoek tegen de inzet van zwarte troepen in gewapende conflicten.³⁶ Dit verzet was vooral gericht op de inzet van dergelijke troepen in conflicten tussen blanken onderling, omdat de Boeren vreesden dat het de Afrikanen een onderhandelingspositie zou verschaffen. De schijnbare afhankelijkheid van zwarte troepen moest voorkomen zien te worden, mede om te zorgen

³³ Warwick, *Black People*, 11.

³⁴ Judd en Surridge, *The Boer War*, 100-101.

³⁵ Warwick, *Black People*, 13.

³⁶ *Ibidem*, 14-15.

dat de Afrikanen niet gingen vragen om onaanvaardbare vrijheden en economische vergoedingen.³⁷

De enorm christelijke achtergrond van de Boeren speelde hierin natuurlijk ook een grote rol. Niet alleen geloofden ze dat de zwarte volkeren door God op de aarde waren gezet om de blanke man te dienen, maar ze vonden de oorlogshandelingen van de zwarten ook barbaars en moreel verwerpelijk.³⁸ Zo zouden de Afrikanen vrouwen en kinderen niet ontzien en ontelbare gruwelijkheden begaan tijdens een conflict. Ze waren onbeschaafd en oncontroleerbaar en hun inzet moest in het vervolg koste wat het kost voorkomen zien te worden.³⁹ In de aanloop naar de oorlog toe waren de Boeren dus door de snelle economische groei in staat om de zwarte bevolkingen het recht om mee te vechten te ontzeggen, waar ze in het verleden juist heel vaak op hun hulp waren aangewezen.

De voorgeschiedenis doet dus niet vermoeden dat de Boeren volledig tegen de inzet van zwarte hulptroepen in een gewapend conflict waren, maar toch is dit wat er in de Boerenoorlog werd uitgedragen. De Boeren hadden wetten die bestemd waren voor de oorlogsvoering waarin was vastgelegd wat wel en niet was toegestaan voor het Boerenleger. In deze zogenaamde *krijgswette*, ofwel oorlogswetten, stond nergens vermeld dat alleen blanke inwoners van de Boerenrepublieken mochten worden opgeroepen voor het leger.⁴⁰ Sterker nog, er stond woordelijk in dat *kleurlingen* wel degelijk gemobiliseerd mochten worden in het geval van oorlog. Er waren echter ook wetten in zowel Oranje Vrijstaat als in Transvaal, in beide Boerenrepublieken dus, waarin stond dat het zwarte Afrikanen niet was toegestaan wapens te bezitten.⁴¹

Jan Smuts, staatprocureur van Transvaal in de aanloop naar de oorlog en Boerengeneraal tijdens het conflict, heeft een duidelijke beschrijving gegeven van de opstelling van de Boeren tegenover de inzet van Afrikanen in actieve militaire dienst in de Boerencommando's tijdens de gevechtshandelingen. In zijn verklaring stelt hij dat het niet tegen internationale verdragen of de geldende regels aangaande beschaafde oorlogsvoering zou zijn om gekleurde manschappen in te zetten.⁴² De Haagse Conventie, die amper drie maanden vóór de Boerenoorlog werd gehouden en waarvoor geen van de

³⁷ Nasson, *The War for South Africa*, 67.

³⁸ Judd en Surridge, *The Boer War*, 21.

³⁹ Warwick, *Black People*, 14.

⁴⁰ Ibidem, 17.

⁴¹ A. Odendaal, *Black Protest Politics in South Africa to 1912* (Totowa 1984) 34-35.

⁴² W.K. Hancock. en Jean van der Poel (ed.), *Selections from the Smuts Papers* vol. 1 (Cambridge 1966)484.

beide Boerenrepublieken een uitnodiging had ontvangen, had inderdaad geen regels opgesteld ten aanzien van de inzet wat zwarte hulptroepen.⁴³ Smuts had dus gelijk toen hij stelde dat het allesbehalve verboden was om tot de inzet van dergelijke Afrikaanse manschappen over te gaan in een gewapend conflict tussen twee blanke naties. Hij concludeerde echter dat het tegen de tradities van de Boeren in zou gaan om te besluiten tot deze maatregel. Hij achtte het onfatsoenlijk, immoreel, tegennatuurlijk en uiterst onwenselijk om blanke manschappen zij aan zij met *kleurlingen* of *Kaffers* te laten vechten in een onderling conflict tussen twee beschaafde en vooral blanke opponenten.⁴⁴ De zwarte bevolkingsgroepen van de Boerenrepublieken, en alle gekleurde mensen (“gewapende barbaren”) wat dat betreft, waren in zijn ogen ondergeschikt en niet voldoende ontwikkeld of waardig om in deze rol te fungeren. In een brief aan de Britse pacifist en journalist W.T. Stead, die overigens later overleed op de Titanic, maakt Smuts zijn zorgen over de inzet van de zogenaamde *Kaffers* kenbaar. De (lange) brief kwam erop neer dat de oorlog zo erg nog niet was, de inzet van gekleurde troepen was daarentegen een enorme misdaad. De oorlog zou wel overgaan en volgens Smuts zou deze waarschijnlijk alleen nog herinnerd worden als een korte storm om de lucht te klaren, het gebruik van zwarte Afrikaanse troepen zou echter nog lang enorme littekens achterlaten op het Zuid-Afrikaanse landschap, aldus Smuts:

“But the Native question will never pass away; it will become more difficult as time goes on, and the day may come when the evils and horrors of this war will appear as nothing in comparison with its after effects produced on the Native mind.”⁴⁵

Het moge dus duidelijk zijn dat de Boeren allerminst positief stonden tegenover het gebruik van Afrikaanse manschappen door witte, christelijke volkeren in een onderling conflict. De bewijzen lijken ook te tonen dat de Boeren nooit systematisch tot een dergelijke maatregel zijn overgegaan tijdens de Boerenoorlog. Naast de immer aanwezige *agterryers*, in de periode voor de guerrilla, die vast wel eens in geval van nood een schot hebben gelost, lijkt de voor de Boeren immorele inzet van Afrikanen op zijn best summier te zijn geweest. Toen de guerrillafase van de oorlog was aangebroken gebruikten de Boeren

⁴³ J.B. Scott, *The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907* vol. 2 (Baltimore 1909) 111-142.

⁴⁴ Hancock en Van der Poel, *Smuts Papers*, 482-485.

⁴⁵ *Ibidem*, 485.

zelf geen *agterryers* meer, omdat die alleen maar voor vertraging zouden zorgen. Vandaar ook dat de centrale focus van dit stuk op de Britten ligt. In het volgende deel van deze scriptie zal ik dan ook eerst onderzoeken hoe de Britten in de aanloop naar de oorlog en het begin van de oorlog tegenover een dergelijke, voor de Boeren onverdedigbare, inzet stonden. Daarna zal ook in het derde en vierde hoofdstuk de nadruk op de Britten liggen, omdat het in het geval van Groot-Brittannië meer voor de hand liggend, verklaarbaarder en beter aantoonbaar is dat ze ook daadwerkelijk in grote getale gebruik maakten van Afrikaanse volkeren in de oorlog.

2.2 De Britse visie

Na de Boerenzijde van het verhaal te hebben besproken wordt het nu tijd om tot de kern van het verhaal te komen. De Britten. Om in de volgende twee hoofdstukken te kunnen beschrijven waarom en hoe het Britse leger gebruik heeft gemaakt van zwarte hulptroepen zal ik in het tweede gedeelte van dit tweede hoofdstuk eerst nog toelichten hoe het was gesteld met de Britse opinie ten aanzien van een dergelijke maatregel. Om dit te doen zal ik onder andere putten uit debatten in het Britse parlement over dit onderwerp voor de oorlog en in het begin van het conflict. Deze zullen duidelijk weergeven welke discussie er gaande was. Er was dan wel formeel geen afspraak gemaakt tussen de twee strijdende partijen over het al dan niet gebruik maken van gekleurde militairen, maar de Boeren gingen er toch van uit, zoals hierboven aangetoond, dat er redelijkerwijs geen sprake van zou zijn, te meer omdat het numerieke overwicht toch al ruimschoot aan de kant van de Britten lag.⁴⁶ Hoe dachten de Britten hier zelf over?

Net als de Boeren hadden ook de Britten al ver voor de Boerenoorlog ervaring met de inzet van gekleurde troepen in conflicten. Zo maakten zij bijvoorbeeld in India gebruik van de plaatselijke bevolking aldaar om de macht te consolideren en opstanden de kop in te drukken. Ook in andere gebieden in Afrika waren door de eeuwen heen oorspronkelijke bewoners gebruikt in gewapende conflicten. Nadat de Britten Zuid-Afrika in 1806 definitief op de Nederlanders hadden veroverd richtten ze ook hier een gekleurd regiment op; de 'Cape Regiment' of 'Cape Mounted Rifle Corps', welke na 1827 bekend kwam te staan als

⁴⁶ Nasson, *The War for South Africa*, 29-30.

de 'Cape Mounted Riflemen', ze werden meestal simpelweg aangeduid als het 'Cape Corps'. Deze zwarte troepen werden ingezet bij de grensgevechten van deze periode, waardoor het voor de Britten niet nodig was om een vast regiment cavalerie in Zuid-Afrika te houden. Het werd vaak ingezet in conflicten met andere gekleurde bevolkingsgroepen, zoals de Xhosa.⁴⁷ Daarnaast werd het Corps ook gebruikt in een meer algemene politiefunctie, iets wat voor de Boeren in het grensgebied maar moeilijk te verkroppen was.⁴⁸

In het begin van de negentiende eeuw, dus tijdens de beginfase van de Britse controle over het gebied, ontvingen de zwarte troepen enorm veel lof van de Britse officieren, ze werden gezien als geweldige strijders.⁴⁹ Na enkele impopulaire beslissingen aangaande het Corps, met name over de verplaatsing naar het oosten, waar de omstandigheden slecht waren, werd de relatie tussen de Britten en het Cape Corps echter minder hecht. Dit leidde tot een muiterij en rebellie onder de gekleurde soldaten, waarbij schoten werden gelost op de blanke officieren. Na deze voorvallen werd besloten om de zwarte militairen niet meer toe te laten tot het regiment. De reeds aan het front gestationeerde 'Coloureds' sloten zich vervolgens aan bij de al eerder genoemde Xhosa, de plaatselijke stam die voorheen bestreden werd door onder andere het Cape Corps. Na deze gebeurtenissen werden de Mfengu de belangrijkste zwarte Afrikaanse militaire bondgenoten van de Britten in hun strijd in de grensgebieden. De Mfengu wilden de Britten graag helpen omdat ze hetzelfde doel hadden, namelijk een rustig leven opbouwen in de gebieden die voorheen van de Xhosa waren.⁵⁰

Maar de gekleurde troepen van de Britten werden niet enkel en alleen tegen zwarte Afrikanen ingezet, de Britten maakten ook wel degelijk gebruik van deze manschappen in 'blanke oorlogen'. Zo werd er door de Britten bijvoorbeeld diverse malen gebruik gemaakt van het Cape Corps tegen lastige Voortrekkers.⁵¹ Het was dus niet het geval dat ook vóór de Boerenoorlog absoluut geen sprake mocht zijn van de inzet van zwarte troepen, niet in het algemeen maar ook niet in het geval van een 'blank' conflict. Maar wat was nou precies de instelling van de Britten aangaande dit onderwerp rond het begin van de Boerenoorlog in 1899?

⁴⁷ Warwick, *Black People*, 11-12.

⁴⁸ Bill Nasson, *Abraham Esau's War: A Black South African War in the Cape 1899-1902* (Cambridge 1991) 20.

⁴⁹ M. Whiting Spilhaus, *South Africa in the Making 1652-1820* (Kaapstad 1966) 383.

⁵⁰ Warwick, *Black People*, 13.

⁵¹ J.S. Marais, *The Cape Coloured People 1652-1937* (Londen 1939) 132-133.

Het Sociaal Darwinisme, een invloedrijke, destijds wetenschappelijke, hiërarchische indeling van mensen in rassen, waarbij blank beter was dan zwart, had ook zijn nawerking op de Britse politiek en het Britse leger.⁵² Net als de Boeren geloofden ook de Britten rond het jaar 1900 dat zwarte rassen minder waren, al was het misschien in mindere mate doorslaggevend dan bij de Boeren. Dit geloof werkte zoals gezegd ook door in het leger, waarbij de militaire kwaliteiten van de Afrikanen in twijfel werden getrokken. Zo werd er gedacht dat de Afrikanen enorm wreed waren tijdens gevechtshandelingen, dat ze niet geneigd waren gevangenen te nemen maar liever vrouwen, kinderen en bejaarden afslachtten en er werd ook aangenomen dat ze, als ze eenmaal in gevecht waren, onmogelijk nog weer onder controle te krijgen waren.⁵³ Dit blijkt onder andere uit debatten aangaande dit onderwerp in het Britse Lagerhuis in de beschreven periode. Eén van de mannen die zijn zorgen over de inzet van de lokale bevolking was Jasper Tully, een lid van de Ierse Nationale Federatie, de IRT. Hij verwoordde het op 19 februari 1900 in het Lagerhuis als volgt:

“To use their own words, it would be letting hell loose. I suppose to-night we are voting the money that will pay for some of those arms which are to be given to the natives who are then to be let loose on Christians, to carry the spirit of outrage of the worst and vilest kinds into the homes and families of these poor farmers who are defending their liberty.”⁵⁴

Dat in de voorafgaande eeuwen in Zuid-Afrika was bewezen dat dergelijke stereotypen pertinent onjuist waren werd voor het gemak vergeten en een nieuwe, eigen waarheid werd op basis van deze aannames gecreëerd. Ook voor de Britten gold dat ze bang waren dat de Afrikanen zich te machtig en belangrijk zouden voelen als ze eenmaal werden bewapend en werden ingezet in een oorlog tussen blanke volken. Derhalve kwamen Sir Alfred Milner en Joseph Chamberlain gezamenlijk overeen dat het conflict, in elk geval van Britse zijde, een ‘White Man’s War’, ofwel een blanke oorlog zou worden.⁵⁵

⁵² Schulze, *States, Nations and Nationalism*, 261.

⁵³ Warwick, *Black People*, 14.

⁵⁴ *Parlementaire Debatten*, Commons, 19-2-1900, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

⁵⁵ Warwick, *Black People*, 15.

Dit was echter meer een onderlinge afspraak bij de Britten dan een officieel vastgelegde verklaring.

Een andere onderliggende reden om geen gebruik te maken van zwarte Afrikaanse hulptroepen voor Britten kwam uit een meer praktische hoek. Ze achtten het aan het begin van de oorlog volstrekt onnodig om nog meer manschappen te mobiliseren, omdat ze er vanuit gingen dat het 'reglementaire' Britse leger over meer dan genoeg mankracht beschikte om met het grootste gemak de oorlog snel te winnen en de Boeren omver te blazen. Daarnaast geloofden ze in het verlengde van deze redenering ook niet dat er in de regio Afrikaanse troepen te vinden waren die de moeite van het rekruteren en mobiliseren waard waren. De Britten geloofden niet dat er zwarte soldaten waren die een doorslaggevende rol konden spelen in het sneller winnen van de Boerenoorlog.⁵⁶ Een derde reden was dat men vanuit Groot-Brittannië ook rekening diende te houden met de tradities en gedachtegangen zoals die in Zuid-Afrika zelf leefden.⁵⁷ In de kolonie was het geloof dat de inzet van zwarte hulptroepen een onverdedigbare misdaad was nog vele malen groter dan in Groot-Brittannië.⁵⁸

De gouverneur van Natal, Hely-Hutchinson, was een man die dit standpunt vertegenwoordigde. In een bericht aan Chamberlain, Brits minister van Koloniën, zette hij in negen punten uiteen waarom de inzet van Afrikanen in het Britse leger hoogst onwenselijk was. Voor het grootste deel waren dit punten die hierboven reeds beschreven zijn; de Afrikanen zijn barbaars en wreed, ze zouden zich te belangrijk gaan voelen, ze zouden voor een schandvlek op het Britse blazoen zorgen, het was onmogelijk om ze onder controle te houden, daarnaast zou het de Afrikanen een gevaarlijk onafhankelijkheidsgevoel geven en het was tegen de geldende normen van Zuid-Afrika in. Hij voert echter ook nog drie nieuwe argumenten aan, te weten; er zouden heel veel 'Natives' onnodig worden afgeslacht, omdat ze mindere training en wapens hadden, het in de oorlog betrekken van één bepaalde stam zou leiden tot een domino effect onder andere Afrikaanse volkeren en de inzet van zwarte troepen het zou de rassenhaat van de Boeren ten opzichte van de Britten alleen nog maar verergeren.⁵⁹ Dit zijn drie interessant aanvullingen, vooral omdat hij ook

⁵⁶ *Parlementaire Debatten*, Commons, 15-2-1900, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

⁵⁷ Nasson, Abraham Esau's War, 14.

⁵⁸ Judd en Surridge, *The Boer War*, 48.

⁵⁹ Warwick, *Black People*, 16-17.

rekening leek te houden met de levens van de Afrikanen zelf, hij leek niet te willen dat ze kansloos de dood in werden gejaagd.

Al met al leek ook aan Britse zijde de intentie te bestaan dat er nooit gebruik gemaakt zou worden van zwarte hulptroepen, in wat voor militaire rol dan ook. Er zijn echter in de loop der jaren steeds meer bewijzen opgedoken die het tegendeel aantonen. Hoe kwam het nou dat de Britten, terwijl er, in hun ogen, zoveel redenen waren om het niet te doen, toch besloten tot de inzet van zwarte Afrikanen tegen hun blanke vijand, de Boeren? Dat zal in Hoofdstuk 3 uit de doeken worden gedaan. Eerst zal in dat hoofdstuk bewijs worden aangedragen dat onomstotelijk zal laten zien dat er wel degelijk gebruik is gemaakt van de zwarte bevolking door de Britten en vervolgens zal er worden ingegaan op het 'waarom'. Maar nu zal er eerst zoals beloofd nog kort omschreven worden hoe de geschiedenisboeken in het verleden omsprongen met de rol van de zwarte bevolking in de Boerenoorlog.

2.3 Traditionele geschiedschrijving

In het verleden, vooral in de periode tot het verschijnen van het boek *Black People and the South African War 1899-1902* van Peter Warwick in 1983, werd er in de geschiedschrijving nauwelijks met een woord gerept over de actieve deelname van de zwarte bevolking in het conflict. Mijns inziens is het vrij naïef om te geloven dat in een regio waar vier van de vijf miljoen mensen zwart was, er geen sprake zou zijn geweest van de inmenging van deze mensen in de oorlog. Toch is nog lang volgehouden dat zowel de Boeren als de Britten geen gebruik maakten van de zwarte bevolking.

Bronnen die dit beeld bevestigen zijn talrijk, maar ik heb besloten hier een korte selectie weer te geven van enkele boeken die de traditionele zienswijze, dus zonder zwarte inbreng, ondersteunen. Om te beginnen is het al eerder genoemde boek van Simons en Simons, *Class and Colour in South Africa 1850-1950* uit 1969 exemplarisch voor deze weergave. Volgens dit boek dienden zwarte Afrikanen als scouts, spionnen, brancarddragers, in de transport en als arbeiders, maar niet als soldaten.⁶⁰ Daarnaast zijn ze

⁶⁰ Simons en Simons, *Class and Colour*, 59.

heel stellig in hun overtuiging dat het in het geval van de Boerenoorlog wel degelijk een White Man's War betrof.

Een ander boek, *The Rulers of British Africa 1870-1914* van L.H. Gann en Peter Duignan uit 1978 geeft eenzelfde soort beeld weer: "[The war]... was one between two ruling races, neither of which wanted to call on African soldiers."⁶¹ Verder wordt er in het hele boek met geen woord meer gesproken over de eventuele inzet van de zwarte bevolking in de Boerenoorlog, terwijl deze inzet juist grote invloed had, zoals later in dit essay duidelijk zal worden. Ook *Good-Bye Dolly Gray* van Rayne Kruger uit 1959 en *Oxford History of South Africa* van Leonard Thompson uit 1971 geven een zelfde beeld weer.⁶² Beide boeken beschrijven hoe bijzonder het was dat in een regio waar zoveel zwarte Afrikanen woonden zij niet in de oorlog betrokken waren. De conclusie van al deze werken leidde dat het een blanke oorlog was.

Ook oude bronnen in het Afrikaans hebben het niet over de inzet van de zwarte bevolking in het conflict. Een voorbeelden hiervan is *Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog* van C.J. Scheepers Strydom uit 1937.⁶³ Voor een Afrikaner bron uit deze periode is natuurlijk verklaarbaar dat men liever niet over de inzet van de oorspronkelijke bewoners wilde praten, vaak om dezelfde redenen nog als die golden bij het niet toestaan van de inmenging van *Kaffers* in de oorlog; men wilde niet dat ze zich te belangrijk zouden gaan voelen.

Pas sinds de jaren tachtig begon mondjesmaat een andere verhaal zijn intrede te doen. Na het verschijnen van *Black People and the South African War 1899-1902* van Peter Warwick in 1983 werd steeds meer geaccepteerd dat er wel degelijk sprake was van de inzet en betrokkenheid van de zwarte bevolking in het conflict. In de twee volgende hoofdstukken zal beschreven worden waarom en hoe dit geschiedde.

⁶¹ Gann en Duignan, *The Rulers of British Africa*, 131.

⁶² Rayne Kruger, *Good-Bye Dolly Gray* (Londen 1959); Leonard Thompson, *Oxford History of South Africa* (Oxford 1971).

⁶³ C.J. Scheepers Strydom, *Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog* (Kaapstad 1937).

Hoofdstuk 3 - Het 'waarom'

3.1 De bewijsvoering

Bewijs voor de lang stilgezwegen inzet van zwarte bevolking komt sinds de jaren tachtig steeds meer aan het licht. Alvorens in de rest van dit hoofdstuk uiteen te zetten waarom de Britten tegen alle bezwaren in toch besloten tot de inzet van zwarte hulptroepen, zal eerst bewijs worden aangevoerd om voldoende hard te maken dat er daadwerkelijk sprake was van deze in die tijd controversiële maatregel.

Bij het eerder beschreven beleg van Mafeking door de Boeren vanaf oktober 1899 waren reeds vele zwarte troepen actief aan Britse zijde voor de verdediging van de stad. Er was een gekleurd contingent van 67 man, een 'Black Watch' oorspronkelijk bestaande uit ongeveer zestig man maar dit aantal steeg naarmate het beleg vorderde en er was nog een kleine eenheid die was gerekruteerd onder de lokale Mfengu gemeenschap. Tot slot was er nog een cavalerie-eenheid van vijftig Tshidi mannen.⁶⁴ Aan het eind van het beleg was het in totaal aan 500 Tshidi toegestaan om zich te bewapenen. Deze donkere manschappen stonden meestal onder blanke leiding en de wapens die ze kregen waren lang niet altijd even betrouwbaar of modern.⁶⁵ Ook het beroemde dagboek van Sol Plaatje over het beleg van Mafeking geeft een beeld weer waarin de rol van de zwarte bevolking heel anders naar voren komt dan in de traditionele geschiedschrijving het geval was.⁶⁶ Het ontdekken en uitbrengen van dit dagboek door John Comaroff was een belangrijke aanleiding voor het herschrijven van de geschiedenis van de Boerenoorlog, met meer nadruk op de rol van de oorspronkelijke Afrikaanse bevolking.

Uiteindelijk werd ook in het Britse Lagerhuis, *The House of Commons*, toegegeven dat er sprake was van de bewapening van zwarte Afrikanen. In deze bekentenis werd er echter uitgegaan van humanitaire gronden, die waarschijnlijk niet de hele lading dekten. Brodrick, de Britse minister van oorlog, gaf toe dat er ongeveer 10.000 zwarte mensen onder de wapenen waren, maar hij zei ook dat dit enkel was zodat ze zichzelf konden

⁶⁴ Warwick, *Black People*, 32.

⁶⁵ Nasson, *The War for South Africa*, 115.

⁶⁶ Sol T.Plaatje, John Comaroff (ed.), *Mafeking Diary: A Black Man's View of a White Man's War* (Cambridge 1990).

verdedigen.⁶⁷ Dit was deels waar maar het was, zoals later zal blijken, niet het hele verhaal. Toch is het van groot belang dat deze bevestiging van het vermoeden zwart op wit in de boeken staat, omdat het de traditionele visie, waarin volledig wordt ontkenndat er bewapening van de zwarte bevolking plaatsvond, ontkracht. Met de erkenning van deze hoge functionaris van Groot-Brittannië op zak, kunnen we nu gaan kijken de Britten daadwerkelijk tot de bewapening van Afrikanen overgingen en met welke redenen ze dit deden. Dat het aantal veel hoger is dan de genoemde 10.000 is heel waarschijnlijk en het is ook aannemelijk dat de Britten niet enkel vanuit verantwoordelijkheidsbesef tegenover de zwarte bevolking handelden toen ze overgingen tot deze controversiële maatregel. Wat is dus de hele waarheid, voor zover die nu nog te achterhalen is?

3.2 Het 'waarom'

Waarom besloten de Britten uiteindelijk toch tot de inzet van de zwarte bevolking, zowel in ondersteunende rollen als in actieve militaire dienst? In de militaire inzet van de *Kaffirs*, de veelgebruikte Britse benaming voor de zwarte Afrikanen, was een interessante ontwikkeling gaande. In eerste instantie wilden de Britten alle zwarte mensen ontwapenen, om te voorkomen dat er sprake kon zijn van opstand tegen het gezag.⁶⁸ Vervolgens werd dit versoepeld en besloot men dat de zwarte mensen niet bewapend zouden worden, maar dat ze als ze al wapens hadden, deze wel mochten houden.⁶⁹ Weer even later in de oorlog gingen men mondjesmaat toch over op de bewapening van de zwarte bevolking, zodat ze zichzelf konden verdedigen.⁷⁰ Men vond het van Britse zijde toch wat cru om van de zwarte bevolking te verwachten dat ze, zonder mogelijkheid zichzelf te verweren, zich zouden laten afslachten door de Boeren. Daarnaast kon de zwarte bevolking op deze manier ook dienen als grensbewaking tegen de Boeren.⁷¹ In deze methode werd men gaandeweg de oorlog mettertijd steeds soepeler, zodat na verloop van tijd steeds meer zwarte mensen, vooral onder het opperbevel van Lord Kitchener, ook in offensieve rollen, bewapend werden door

⁶⁷ *Parlementaire Debatten*, Commons, 20-3-1902, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

⁶⁸ Warwick, *Black People*, 8.

⁶⁹ *Ibidem*, 20-21.

⁷⁰ *Parlementaire Debatten*, Commons, 20-3-1902, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

⁷¹ Warwick, *Black People*, 45-46.

de Britten. Deze fasen in de steeds verdergaande bewapening van de zwarte bevolking zullen in de loop van dit hoofdstuk gedetailleerder uit de doeken worden gedaan, met voor elke fase een uiteenzetting van de beweegredenen tot de versoepeling van de regels door de Britten, ook met betrekking tot de ondersteunende taken van de zwarte Afrikanen in het Britse leger. Daarnaast wordt de rol besproken van de belangrijkste beleidsbepalers in deze, zowel militair als politiek.

Van een politiek waarbij men de zwarte bevolking wilde ontwapenen was vooral spraken in de jaren voor de Boerenoorlog. Omdat het koloniale gezag bang was voor opstanden vanuit de Afrikaanse volkeren besloot men dat deze geen vuurwapens meer mochten bezitten. Daarnaast vond deze ontwapening ook plaats vanwege alle eerder genoemde raciale, ethische en praktische problemen die volgens de beleidsbepalers in die tijd verbonden waren aan bewapende zwarte Afrikanen. In 1878 werd door het Britse koloniale gezag de *Peace Preservation Act* geïntroduceerd, met als doel alle Afrikanen de toegang tot vuurwapens te onttrekken.⁷² Zoals de naam van de wet al impliceert was deze gericht op het bewaren van de vrede in de Kaapkolonie. Voortaan zou in de Kaapkolonie het alleenrecht op het dragen van vuurwapens liggen bij de blanke bevolking.

Toen de oorlog in 1899 losbarstte werd er niet strikt aan een ontwapeningpolitiek vastgehouden. Wel werd besloten dat de zwarte bevolking niet *bewapend* zou worden.⁷³ Dit hield in dat de Afrikanen die nog in het bezit waren van een vuurwapen werd toegestaan deze te behouden, al konden ze in deze periode niet rekenen op de levering van munitie door de blanke overheerser. Daarnaast werden er dus ook geen nieuwe wapens gegeven aan de zwarte bevolking. Reeds in september 1899, amper een maand na aanvang van de oorlog, werd er tot deze politiek besloten door Chamberlain en Milner in een onderling overleg. Zoals al eerder aangegeven werd er in het begin van de oorlog besloten dat de oorlog er één zou zijn onder blanke volkeren, waarbij bemoediging van de zwarte bevolking niet zou worden toegestaan. Wel mochten ze zichzelf verdedigen als ze in hun eigen leefruimte werden bedreigd, als ze daar al de middelen voor hadden.⁷⁴

Ook in deze tijd gingen er nog geluiden ten faveure van de ontwapening van zwarte mensen. Er werd gesuggereerd dat de zwarte politiemacht in de grensgebieden, in Natal,

⁷² Nasson, *Abraham Esau's War*, 5.

⁷³ Warwick, *Black People*, 15.

⁷⁴ *Ibidem*, 116.

Zululand en Basutoland, tijdelijk ontmanteld moesten worden, om te voorkomen dat deze zwarte mannen in gevecht zouden raken met de blanke tegenstander. Chamberlain, de Britse minister van koloniën, leek dit echter onnodig en onpraktisch, omdat de zwarte politiemannen alleen in verdedigende stellingen zouden opereren, waar de blanke soldaten het offensief zouden leiden. Door deze vooruitgeschoven positie van de witte legermacht was de angst voor de deelname van zwarte mensen volgens Chamberlain ongegrond. Naarmate de oorlog vorderde zouden er in de genoemde gebieden juist meer zwarte politiemannen gestationeerd worden, in plaats van dat de zwarte politiemacht ontmanteld werd.⁷⁵

Voorbeelden waarbij Afrikaanse volkeren de Britten vroegen om wapens en munitie teneinde zichzelf te kunnen verdedigen tegen de agressie van de Boeren zijn talrijk. Aanvankelijk werd ze alle levering van deze middelen ontzegd door het koloniale gezag. Een voorbeeld van een dergelijke weigering van de Britten om de Afrikanen te bewapenen is te vinden vlak voor het al eerder besproken beleg van Mafeking. Toen de Tshidi, een Afrikaanse volk dat nabij Mafeking leefde, het koloniale gezag informeerden over de bewegingen van de Boeren, dienden zij ook meteen een verzoek om munitie en wapens in. Deze hadden ze nodig om hun eigen dorpen te beschermen tegen de Boereninvasie in het geval dat de Boeren de grens zouden oversteken. De mogelijkheid van een invasie leek de Britten echter hoogst onwaarschijnlijk en ze weigerden de Afrikanen te bewapenen, zoals het beleid in het begin van de oorlog hun ook opdroeg. Dit leidde tot grote woede onder de Afrikanen, die niet begrepen waarom ze aan hun lot werden overgelaten als onderdanen van het Britse Rijk.⁷⁶

Eenzelfde soort kwestie speelde in Basutoland, een Britse kroonkolonie in Zuid-Afrika die voor een groot deel grensde aan de Boerenrepubliek Oranje Vrijstaat. Lerotholi, een Afrikaans stamhoofd, was bij het uitbreken van de oorlog bang voor zijn eigen veiligheid(en welvaart) en zocht hulp bij de Britse regering. Hij vroeg de Britse '*resident commissioner*', de Britse afgevaardigde in Basutoland, Sir Godfrey Lagden herhaaldelijk om de levering van wapens en munitie in de beginperiode van de Boerenoorlog, omdat hij bang was dat hij onder de voet zou worden gelopen in het geval van een Boereninvasie. Mede gemotiveerd door de angst van Lagden voor een opstand en zijn twijfel aan de loyaliteit van

⁷⁵ Ibidem, 15.

⁷⁶ Nasson, *Abraham Esau's War*, 21.

Lerotholi weigerde hij dit verzoek, gesteund door Milner.⁷⁷ Uit een brief van Lerotholi aan Milner blijkt de angst van de Afrikaanse leider voor een Boereninvasie en hij smeekt te Britse gezant om toestemming en middelen om de Boeren van zich af te slaan:

“I asked to be allowed to come with force to Maseru but you prevented me. [...] Chief according to our Sesuto custom a man is never without a gun; now I have just sent my gun to you; and now I beg you Chief to send it back to me. [...] I beg you to send me cartridges.”⁷⁸

Uit de weigering bleek duidelijk het Britse beleid aangaande de bewapening van zwarten in de beginfase van de oorlog. Veel Afrikanen bezaten vuurwapens en hen werd toegestaan de wapens te behouden, er werd ze echter geen munitie (*'cartridges'*) beschikbaar gesteld en een verdere bewapening werd de Afrikanen geweigerd.

In politiek opzicht was in dit beleid dus vooral de hand van Milner en Chamberlain te herkennen. De militaire uitvoering van het beleid lag in deze beginperiode bij Roberts, de Britse opperbevelhebber in Zuid-Afrika tot november 1900, die zelf ook grotendeels een tegenstander lijkt te zijn geweest van de bewapening van de zwarte Afrikanen. Roberts vond het belangrijk dat er een duidelijk onderscheid was tussen soldaten en 'niet-soldaten' en om deze reden verbood hij het de zwarte Afrikanen in augustus 1900 om het Britse uniform te dragen. In december van dat jaar werd op voorspreken van Roberts besloten dat het niet wenselijk was om de Afrikaanse boodschappers, die later nog terug zullen komen in het stuk over de niet-militaire rol van de zwarte bevolking, te bewapenen.⁷⁹ Deze koers was natuurlijk volledig in lijn met het officiële Britse beleid van deze periode. Er werd later in december wel besloten dat dergelijke boodschappers niet ontwapend zouden worden, mochten ze al in het bezit zijn van een vuurwapen.

Toch werd het ook onder het opperbevel van Roberts steeds meer Afrikanen toegestaan op zich te bewapenen, zoals onder meer het geval was bij het reeds veelbesproken beleg van Mafeking. De Tshidi die alvorens het beleg begon nog moesten

⁷⁷ Warwick, *Black People*, 57.

⁷⁸ Warwick, *Black People*, 63-64.

⁷⁹ *Ibidem*, 22.

smeken om munitie kregen steeds vaker toestemming van de Britten om mee te vechten, om zo Mafeking te verdedigen tegen de Boeren.⁸⁰

Met het vertrek van Roberts naar Groot-Brittannië, eind november 1900, werd Kitchener de nieuwe opperbevelhebber.⁸¹ Met deze wisseling van de wacht vond er ook een verschuiving plaats in het beleid ten opzichte van het gebruik van bewapende zwarte troepen. Kitchener was in vergelijking tot Roberts veel soepeler in het toepassen van de officieel geldende regels en onwillig ik het toegeven van deze instelling ten overstaan van Britse politici, die bepaalden dat er geen sprake mocht zijn van de bewapening van zwarte Afrikanen.⁸² Met het aanstellen van Kitchener komen we dus aan bij de derde fase waar het de bewapening van de Afrikanen betreft, waarin de Afrikanen toch wapens en munitie krijgen van de Britten, ten einde zichzelf te kunnen beschermen tegen de Boeren. In deze periode was er allang sprake van de inzet van de zwarte bevolking voor ondersteunende, niet gewapende doeleinden, maar deze komen nog aan bod.

Een belangrijke reden om de zwarte bevolking toch te bewapenen was in eerste instantie dus dat de Britten de Afrikanen de mogelijkheid wilden geven om zich te kunnen verdedigen. Dit werd door de Britten destijds ook als enige officiële beweegreden gegeven om tot deze controversiële maatregel over te gaan:

“[...]have not the Boers undertaken to shoot every native that they find, armed or unarmed? Are we, under these circumstances, to let these men, who are absolutely necessary for the purpose I have named, stand there in cold blood to be shot, as they have been shot, not in ones and twos, but in numbers that come to scores in the course of the war, by the Boers?”⁸³

Dit was de verantwoording die de minister van Oorlog, William Brodrick, gaf toen hem in 20 maart 1902 door de oppositie werd gevraagd waarom het Britse leger gebruik maakte van grote aantallen zwarte hulptroepen. Brodrick was ook degene die te maken kreeg met de ontwijkende, vage antwoorden van Kitchener aangaande de inzet van zwarte mensen. Hij baseerde de aantallen die hij gaf in het Britse Lagerhuis echter wel op de vage schattingen die hij via de opperbevelhebber kreeg toegezonden. Voorbeelden van

⁸⁰ Judd en Surrige, *The Boer War*, 86.

⁸¹ Nason, *The War for South Africa*, 211.

⁸² Warwick, *Black People*, 23-24

⁸³ *Parlementaire Debatten*, Commons, 20-3-1902, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

Afrikaanse stammen die vroegen om wapens en munitie om zich te kunnen verdedigen zijn hierboven reeds genoemd, maar vooral in de periode onder het militaire gezag van Roberts werd deze hulp meestal geweigerd. Naarmate de oorlog vorderde kwam hier dus verandering in. Steeds meer zwarte mensen kregen de beschikking over vuurwapens waarmee ze zichzelf en hun familie konden beschermen tegen aanvallen van de Boeren, die onder andere uit waren op voedsel, vee en kleding om hun guerrillastrijd te kunnen voortzetten.⁸⁴

Deze humanitaire, nobele claim van de Britten waarbij de bescherming van de zwarte mensen het enige motief zou zijn voor de bewapening is echter niet de hele waarheid. Toen de oorlog zich maar bleef voortslepen tijdens de guerrillafase, vanaf halverwege 1900 tot 31 mei 1902, kwam het Britse leger steeds meer onder druk te staan. De blanke Britse manschappen begonnen enigszins 'op te raken'.⁸⁵ Een belangrijke factor die meespeelde in deze ontwikkeling waren de ziektes die de Britten opliepen in Zuid-Afrika. Diarree en buiktyfus zorgden voor een groot aantal doden in het Britse leger en de ziektes maakten nog meer soldaten ongeschikt om te vechten, waardoor ze terug naar huis moesten. Dit is ook voor Kitchener een belangrijke reden geweest om steeds meer gebruik te maken van Afrikanen, ook in actieve militaire dienst.⁸⁶ Onder andere voor de blockhouses en de tactiek van de verschroeide aarde zoals die onder Kitchener werd gevoerd werd er veel gebruik gemaakt van zwarte Afrikanen door het Britse leger.⁸⁷ De precieze hoedanigheid waarin deze zwarte mensen betrokken waren in de oorlog wordt verder gepreciseerd in het vierde en laatste hoofdstuk.

Nog een belangrijke reden waarom de Britten toch overgingen op de inzet van 'Kaffirs' had te maken met het klimaat. Veel Britten waren er niet op voorbereid en niet geschikt om te vechten en op veldtocht te gaan in het extreme Zuid-Afrikaanse klimaat.⁸⁸ De oorspronkelijke Afrikaanse bevolking van de regio was dit vanzelfsprekend wel. Door meer Afrikaanse mannen in te zetten werd de kans op onnodige verliezen verkleind. Daarnaast kende de plaatselijke zwarte bevolking het gebied waarin de oorlog zich voltrok

⁸⁴ J. Krikler, *Revolution from Above, Rebellion from Below: The Agrarian Transvaal at the Turn of the Century* (Oxford 1993) 31-32.

⁸⁵ *Parlementaire Debatten*, Commons, 8-3-1901, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

⁸⁶ Warwick, *Black People*, 23.

⁸⁷ Judd en Surridge, *The Boer War*, 88.

⁸⁸ Nasson, *The War for South Afrika*, 93.

ook vele malen beter. Daardoor waren ze beter in staat om door het gebied te trekken en het de Boeren het leven zuur te maken. Ook konden ze de Britten van belangrijke informatie voorzien, niet alleen over het terrein, maar door te spioneren ook over de bewegingen van de Boerencommando's.⁸⁹

De 'waaromvraag' heeft ook nog een andere kant, namelijk de kant van het aanbod. Waarom zou de zwarte bevolking van zins zijn de Britten überhaupt te helpen in hun oorlog tegen de Boerenrepublieken? Het (korte) antwoord op deze vraag is tweeledig. Enerzijds kan de vraag vanuit een politiek-sociaal oogpunt worden beantwoord, anderzijds zat er ook een economische kant aan de motieven van de zwarte Afrikanen om zich aan de Britse zijde te scharen. De meer politieke en sociale kant van het antwoord hield in dat de zwarte bevolking er grotendeels vanuit ging dat hun situatie zou verbeteren onder Brits gezag.⁹⁰ Onder de Boeren werden ze gezien als tweederangs burgers, met veel minder rechten. Men verwachtte dat een samenleving onder Britse bewind kleurenblind zou zijn, waardoor ze meer kansen hadden om een normaal leven op te bouwen in betrekkelijke rust.⁹¹

Vanuit een economisch oogpunt kan gesteld worden dat veel Afrikanen zich aansloten bij het Britse leger voor het geld.⁹² Het Britse leger verschaftte tijdens de Boerenoorlog belangrijke werkgelegenheid voor de zwarte Afrikaanse bevolking, iets wat in tijden van crisis, zoals een oorlog, doorslaggevend kan zijn. Daarnaast betaalde het Britse leger haar zwarte werknemers goed.⁹³ De waarde van dit laatste punt moet niet onderschat worden, voor veel Afrikanen was de belangrijkste reden om zich beschikbaar te stellen voor arbeid of actieve dienst voor het Britse leger het geld, een drijfveer zo oud als de mensheid zelf. Overigens trad niet elke Afrikaan die voor het Britse leger werkte vrijwillig in dienst. Soms waren Afrikanen gedwongen de Britten te helpen omdat ze geen andere weg zagen of hadden waarbij het bijvoorbeeld kon gaan om (krijgs-)gevangenen.⁹⁴

⁸⁹ Nasson, *Abraham Esau's War*, 23-24.

⁹⁰ Judd en Surridge, *The Boer War*, 85 en Odendaal, *Black Protest*, 33.

⁹¹ Warwick, *Black People*, 110-114.

⁹² Nasson, *Abraham Esau's War*, 24, 65.

⁹³ Odendaal, *Black Protest Politics*, 34.

⁹⁴ *Ibidem*, 36.

Hoofdstuk 4 - Het 'hoe'

In dit laatste hoofdstuk zal behandeld worden in welke hoedanigheid de Britten gebruik maakten van de steun van de zwarte bevolking. Hierbij gaat het niet alleen om de militaire activiteiten van de zwarte Afrikanen maar ook om de ondersteunende functies die ze bekleden in dienst van het Britse leger. Aangezien hierboven gedeeltelijk al is ingegaan op de actieve inzet van bewapende zwarte hulptroepen, zal in dit vierde hoofdstuk de nadruk meer liggen op de ondersteunende rollen zoals die door deze mensen werden vervuld. Tevens zal er worden aangegeven hoeveel zwarte mensen werden gebruikt door het Britse leger in hun oorlog tegen de Boerenrepublieken, uitgaande van de meest gangbare schattingen. Eerst zullen de militaire activiteiten belicht worden, om vervolgens over te gaan op een bespreking van de niet-militaire, ondersteunende taken.

4.1 Militaire deelname

Zoals we hebben kunnen zien in het voorgaande deel van dit essay maakten de Britten, tegen de geldende normen in, volop gebruik van zwarte Afrikanen in hun strijd tegen de Boeren. In het 'waarom'-hoofdstuk is reeds besproken dat er in eerste instantie vooral sprake was van de bewapening van zwarte Afrikaanse volkeren voor defensieve doeleinden. Hierbij werden onder het mom van zelfverdediging wapens en munitie geleverd aan Afrikaanse stammen door de Britten, zodat ze van zich af konden slaan in het geval van agressie uit de hoek van de Boeren.⁹⁵ Het spreekt echter voor zich dat de Britten er zelf ook baat bij hadden als deze volken in de grensgebieden meer slagkracht hadden, aangezien ze de opmars van Boeren konden stuiten. Op deze manier werd het werk voor de reguliere, blanke Britse soldaten lichter gemaakt, doordat de Boeren nog een extra barrière moesten zien te overwinnen. Voorbeelden van volkeren die met deze doelstelling zijn bewapend zijn de Zoeloes aan de noordelijke grens van Natal, de al eerder besproken Tshidi in het conflict rondom Mafeking en diverse Afrikaanse bevolkingsgroepen in de Kaapkolonie zelf.⁹⁶ In deze

⁹⁵ Warwick, *Black People*, 116.

⁹⁶ Schoeman, *Witnesses to War*, 135.

context, de defensieve bewapening, wordt over het algemeen uitgegaan van een aantal van 10.000 Afrikanen die met dit doel zijn bewapend. Er gaan en gingen destijds desalniettemin ook stemmen op die beweren dat dit aantal dichterbij de 30.000 lag.⁹⁷ De kans dat het aantal bewapende Afrikanen vele malen hoger lag dan de conservatieve schatting van 10.000 en misschien zelfs hoger dan 30.000 als het gaat om de verdediging van hun eigen huis aan haard is zeer aannemelijk, te meer omdat veel Afrikanen zelf al over wapens beschikten, die niet werden afgenomen door de Britten. Hierbij moet men zich bedenken dat er in de regio waar het conflict zich afspeelde zeker 4 miljoen zwarte Afrikanen leefden, wat de kans dat de beide schattingen nog aan de lage kant zijn aanzienlijk maakt.⁹⁸

Maar zoals al eerder gesteld was dit niet de enige reden om de zwarte bevolking te bewapenen. Er was nog sprake van andere militaire functies die bekleed werden door Afrikanen binnen het Britse leger. In het eerste hoofdstuk wordt in het gedeelte over de guerrillafase van de oorlog de tactiek van de verschroeide aarde, zoals die vooral onder Kitchener tot volle wasdom kwam, besproken. Voor deze methode werd volop gebruik gemaakt van zwarte mensen door het Britse leger.⁹⁹ De tactiek hield in dat hele gebieden volledig in brand werden gestoken, waardoor hele zones werden ontdaan van alles wat leefde, zowel planten als dieren. Ook werden de boerderijen en landerijen van de Boerengezinnen in vuur en vlam gezet en hun vee werd geplunderd. Dit alles had het doel om de bewegingsvrijheid en de voorraden van de Boeren te beperken, met als insteek dat ze zo hun guerrillastrijd op den duur wel op moesten geven.¹⁰⁰ De gezinnen die door deze grove aanvallen op hun levensruimte dakloos raakten, werden door de Britten geïnterneerd in concentratiekampen.¹⁰¹ Het is overigens allesbehalve zeker of de tactiek van verschroeide aarde daadwerkelijk heeft geleid tot een verkorting van de duur van de oorlog, omdat het bij de bittereinders ook kan gezorgd hebben voor een nog ergere afschuw van de Britten en dat kan onverzettelijkheid van de Boerencommando's in de hand hebben gewerkt.

Wat wel zeker is in het geval van deze tactiek is dat er voor het verbranden van de boerderijen en landbouwgrond, het confisqueren van vee en het naar de kampen drijven

⁹⁷ *Parlementaire Debatten*, Commons, 20-3-1902, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

⁹⁸ Warwick, *Black People*, 4.

⁹⁹ Judd en Surridge, *The Boer War*, 88.

¹⁰⁰ Nasson, *The War for South Africa*, 214.

¹⁰¹ Schoeman, *Witnesses to War*, 90.

van de Boerengezinnen veelal gebruik werd gemaakt van Afrikanen.¹⁰² Voor deze Afrikanen kon het meer leefgebied en vee opleveren, wat als motivatie mee kan hebben gespeeld. Bewijs voor het gebruik van zwarte hulpstroepen in deze periode van de oorlog kan bijvoorbeeld gevonden worden in het dagboek van Johanna Brandt-van Warmelo, een Afrikaner vrouw die tijdens de oorlog als vrijwillige verpleegster werkte in het concentratiekamp Iréne. Uit de volgende passage blijkt dat de Boerengezinnen werden opgejaagd door *kaffers*, zoals Johanna ze noemt, zwarte Afrikanen dus:

“Wat moet er worden van al deze mensen, wanneer zij naar hunne verwoeste plaatsen gezonden worden? Slechts enkele zullen een dak over hun hoofd hebben [...] het is vreselijk te hooren, hoe sommigen moesten vluchten naar de steden om bescherming tegen de Kaffers, die heel vreedzaam geweest waren [...]”¹⁰³

De meeste Boeren waren sowieso al niet erg gesteld op de zwarte bevolking, zoals ook uit dit dagboek meerdere malen blijkt en dit zal niet beter zijn geworden nadat ze in de Boerenoorlog van hun land waren verjaagd door de zwarte bevolking, vaak in opdracht van de Britten. Ze hadden immers in hun ogen door de schuld van de Afrikanen vaak geen huis meer, geen huisraad, geen geld, geen kleren. Dat dit in principe onderdeel was van de Britse oorlogsinspanningen lijkt voor veel Boerengezinnen van ondergeschikt belang, zij zagen de zwarte mensen als het kwaad, als het laagste van het laagste. Dit blijkt onder andere uit de volgende zin uit het dagboek van Johanna Brandt-van Warmelo: “Het eenige, waarvoor ik bang ben, is Kaffers; want slangen en spinnen zijn er gelukkig ’s winters niet.”¹⁰⁴

Een volgende belangrijke rol die werd vervuld door Afrikanen in dienst van het Britse leger was het bemannen van de *blockhouses*, blokhuizen, in het netwerk van deze stellingen in combinatie met prikkeldraad zoals dat vooral onder het opperbevel van Kitchener gestalte kreeg.¹⁰⁵ Deze waren er net als de tactiek van de verschroeide aarde op gericht om de ruimte waarin de Boeren zich konden bewegen tijdens de guerrillafase van de oorlog te beperken. In totaal werden er rond de 8.000 van deze blokhuizen gebouwd.

¹⁰² Warwick, *Black People*, 87-90.

¹⁰³ Brandt-van Warmelo, *Het concentratie-kamp van Iréne*, 20.

¹⁰⁴ Ibidem, 18.

¹⁰⁵ Krikler, *Revolution from Above*, 12.

Het waren makkelijk op te trekken miniforten met zandzakken en ze waren omsloten door prikkeldraad. De blokhuisen, die gemiddeld ongeveer een kilometer uit elkaar stonden, waren aan elkaar verbonden met nog meer prikkeldraad maar ook met telegraaf- en telefoonlijnen. Samen omsloegen de blokhuisen een gebied van meer dan 80.000 vierkante kilometer en ze werden naast 50.000 blanke Britse troepen bemand door zeker 16.000 zwarte Afrikaanse hulpstroepen.¹⁰⁶

4.2 Ondersteunende taken

De belangrijkste ondersteunende rol die door zwarte Afrikanen werd vervuld in dienst van het Britse leger was ontegenzeggelijk die van scout. Vooral Kitchener hechtte enorm veel waarde de aan hoeveelheid informatie die via deze scouts te verkrijgen was.¹⁰⁷ De Afrikanen werden gebruikt als scouts omdat ze een veel grotere kennis van het gebied hadden dan de Britten zelf. Daarnaast waren ze volgens contemporaine Britse verslagen vooral 's nachts enorm handig, mits ze een duidelijk taak hadden gekregen.¹⁰⁸ Deze scouts voorzagen de Britten van onmisbare informatie over de positie en bewegingen van de commando's van het Boerenleger die van zeer groot belang waren voor een sneller einde van de oorlog. Ze verkenden het gebied en lichtten de Britten in over de beste routes in het Zuid-Afrikaanse landschap.¹⁰⁹ In dit geval is de scheidslijn tussen niet-militair en militair, ofwel actief en gewapend, echter niet zo helder aangezien veel scouts in de loop van de oorlog werd toegestaan een wapen te dragen of zelfs werden bewapend door de Britten. Dit was het gevolg van de boodschap van de kant van de Boeren dat ze elke Afrikaanse scout die werd verdacht van collaboratie met de Britten zonder pardon zouden executeren.¹¹⁰ Door de Britse politiek en de Britse legerleiding werd het op den duur als onaanvaardbaar beschouwd dat ze deze mannen aan hun lot zouden over laten, mochten ze in de handen van de Boeren vallen. Hieruit spreekt dus dezelfde beweegreden tot de bewapening van Afrikanen als in het geval van de volkeren in de grensgebieden die te maken kregen met de agressie van de Boeren. Groot-Brittannië kon het niet over haar hart

¹⁰⁶ Judd en Surridge, *The Boer War*, 214.

¹⁰⁷ Nasson, *The War for South Africa*, 231.

¹⁰⁸ Warwick, *Black People*, 21.

¹⁰⁹ Judd en Surridge, *The Boer War*, 85.

¹¹⁰ *Parlementaire Debatten*, Commons, 20-3-1902, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

verkrijgen dat de Afrikanen in Britse dienst, of in ieder geval met Britse sympathieën, weerloos zouden worden afgeschoten. Dit heeft er toe bijgedragen dat steeds meer scouts in het bezit van een wapen waren om zich te kunnen verdedigen tegen de Boeren als ze ontdekt werden. Door deze ontwikkeling is het dus moeilijk hard te maken dat deze scouts gezien konden worden als ongewapende, niet-militaire hulp aan Britse zijde.¹¹¹

De scouts waren niet de enige ondersteunende Afrikanen aan de Britse zijde. Ze werden ook ingezet als arbeiders op alle mogelijk manieren. Zo was er de Britten veel aan gelegen dat ze een groot arbeidspotentieel beschikbaar hadden om verdedigbare stellingen, zoals de blokhuisen, op te werpen.¹¹² Dit was vaak gevaarlijk werk, omdat de naderende Boeren de werkende Afrikanen met gemak konden neerschieten. Toch waren ze ook in deze rol van essentieel belang voor het Britse leger, aangezien de blokhuisen, zoals al eerder is gebleken, voor Kitchener een belangrijk onderdeel waren van het beperken van de bewegingsvrijheid van de Boeren. Veelal werden ook het prikkeldraad, de telefoonkabels en de telegraaflijnen die de blokhuisen met elkaar verbonden door zwarte Afrikanen aangelegd.¹¹³

Naast de aanleg van verdedigingswerken en alles daaromtrent, werden de Afrikanen door de Britten ook ingezet om de spoorwegen te onderhouden, repareren of om nieuwe spoorwegen aan te leggen.¹¹⁴ Hierdoor werd het Britse leger mobiel gehouden, wat enorm belangrijk was in een oorlog op deze schaal. Net als alle andere klussen die ongewapende Afrikanen deden voor het Britse leger was ook dit een gevaarlijke taak, aangezien ze levende schietschijven waren voor de Boeren, al genoten ze natuurlijk wel de bescherming van Britse garnizoenen. Dit was niet de enige manier waarop de zwarte mensen de Britten hielpen op het gebied van transport, ze waren namelijk zelf ook vaak onderdeel van het transport. Het transport van het Britse leger was haast exclusief een Afrikaanse aangelegenheid.¹¹⁵ Zo werden ze ingezet als boodschappers die belangrijke informatie doorspeelden tussen verschillende Britse eenheden maar ze werden ook gebruikt voor de verplaatsen van allerlei materialen die de Britten nodig hadden om hun oorlog te

¹¹¹ L.S. Amery, *The Times History of The War in South Africa 1899-1902* (Londen 1909) 250.

¹¹² Judd en Surrudge, *The Boer War*,

¹¹³ Warwick, *Black People*, 21.

¹¹⁴ Nasson, *The War for South Africa*, 191.

¹¹⁵ Nasson, *Abraham Esau's War*, 66.

kunnen voeren.¹¹⁶ Ook dit was weer een onmisbare taak die veelal door de Afrikanen werd uitgevoerd.

De Afrikanen waren ook belast met de verzorging en verplaatsing van de paarden van het Britse leger.¹¹⁷ Daarnaast werden ze in de militaire kampementen ingezet voor allerlei taken, zoals het opbouwen van de tenten en versterkingen rondom het kamp. Ook waren ze in deze kampen onder andere werkzaam op het gebied van sanitaire voorzieningen.¹¹⁸ Met ditzelfde doeleinde werden ze ook ingezet in de door de Britten ingestelde concentratiekampen waar de gezinnen van de Boerencommando's waren geïnterneerd.¹¹⁹ Tot slot werden de zwarte mensen ook nog aan het werk gezet voor het vervoeren van gewonde soldaten.¹²⁰ Deze werden vaak door gekleurde manschappen verplaatst naar plekken waar ze verzorgd konden worden, of naar plekken waarvandaan ze terug naar Groot-Brittannië werden gezonden in het geval van ernstige verwondingen.

In de traditionele geschiedschrijving werd meestal niet ontkend dat de Afrikanen als ongewapende steun werden gebruikt door het Britse leger, al werd deze inzet vaak niet volledig op waarde geschat. Het is goed mogelijk dat de Britten het nog vele malen moeilijker hadden gehad in hun oorlog tegen de Boeren, als ze geen gebruik hadden gemaakt van de Afrikanen voor ondersteunende doeleinden. Daarnaast kwam het bewapenen van deze zogenaamde niet-militaire manschappen veel vaker voor dan in het verleden werd erkend, richting het einde van de oorlog zag men vaker gewapende Afrikaanse scouts dan ongewapende.

Conclusie

Was de Boerenoorlog tussen 1899 en 1902 een 'White Man's War', een blanke oorlog? Uit de bevindingen van het onderzoek, zoals die in dit paper zijn gepresenteerd, blijkt dat dit allerminst het geval was. Er kan zelfs uit worden afgeleid dat de inzet van de zwarte bevolking voor de Britten welhaast onmisbaar was in hun strijd tegen de Boeren. Deze mensen vervulden zo Pveel belangrijke taken op zulke essentiële terreinen dat er

¹¹⁶ E.C. Briggs, *The Staff Work of the Anglo-Boer War 1899-1901* (Londen 1901) 75.

¹¹⁷ Warwick, *Black People*, 23.

¹¹⁸ Nasson, *Abraham Esau's War*, 71.

¹¹⁹ Judd en SurrIDGE, *The Boer War*, 194.

¹²⁰ Warwick, *Black People*, 121.

onmogelijk gesproken kan worden van een conflict dat enkel en alleen werd gestreden tussen twee blanke volken. De bewering, die in het verleden als het ging om deze oorlog nog vaak werd neergepend in de geschiedenisboeken, dat de zwarte bevolking van de regio slechts toeschouwers waren van een gevecht tussen twee beschaafde volkeren is volkomen onjuist. Waar aan de aanvang van de oorlog er nog vanuit werd gegaan dat dit wel het geval zou zijn en er zelfs onderhands een soort *gentlemen's agreement* bestond tussen de strijdende partijen dat er geen sprake mocht zijn van de bewapening en inzet van zwarte Afrikanen, is deze afspraak uiteindelijk toch op grote schaal deze verbroken.¹²¹ In dit paper heeft de focus vooral gelegen op deze inzet door het Britse leger, enerzijds omdat zij aantoonbaar op grotere schaal gebruik hebben gemaakt van de lokale bevolking, anderzijds ook omdat er voor dit doel meer bronnen beschikbaar zijn die de Britse kant van de medaille laten zien. Het is ook zeker dat de Boeren voor hun oorlogsinspanningen, in mindere mate, gebruik hebben gemaakt van dergelijke hulp, wat vooral voor de Afrikaners een controversiële maatregel was.

Dat er ook destijds al grotendeels ontkend werd door de Britten dat ze zoveel gebruik maakten van Afrikanen blijkt alleen al uit de documentatie die erover is bijgehouden. Zo zijn er extreem specifieke en precieze aantallen bekend over het aantal gestorven paarden gedurende de oorlog, maar over de zwarte mensen zijn slechts enkele vage schattingen beschikbaar.¹²² Dat geldt overigens niet alleen voor het aantal gesneuvelde Afrikanen, maar überhaupt voor het aantal Afrikanen dat werd bewapend door de Britten. De Britten claimden zelf destijds dat ze ongeveer 10.000 zwarte mensen hadden bewapend en reeds destijds waren er schattingen die drie keer hoger uitvielen.¹²³ Toch is het niet moeilijk om te beredeneren dat zelf deze schatting van 30.000 nog aan de conservatieve kant is. Aangezien ook veel Afrikanen die werden aangeduid als zogenaamde *non-combatants*, Afrikanen dus die bijvoorbeeld werden ingezet als scouts, werden naarmate de oorlog vorderde steeds vaker bewapend door de Britten, om zichzelf te kunnen verdedigen. In een regio als Zuid-Afrika, waar destijds 1 miljoen blanken en ruim 4 miljoen zwarte mensen leefden, is het ook niet zo verwonderlijk dat dit Afrikaanse gedeelte van de bevolking in zo'n mate bij het conflict betrokken was. Het is niet meer mogelijk om tot het

¹²¹ Ibidem, 19-20.

¹²² Nasson, *The War for South Africa*, 310-311.

¹²³ *Parlementaire Debatten, Commons*, 20-3-1902, Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (geraadpleegd; mei en juni 2012).

exacte aantal te komen, maar het is heel goed mogelijk dat een stuk dichter bij de 50.000 ligt dan bij de 10.000.

In Hoofdstuk 3 hebben we kunnen zien waarom de Britten besloten tot deze in die tijd controversiële inzet van de zwarte bevolking. Ten eerste was dit simpelweg omdat er zoveel voor handen waren en het aantal Britse soldaten min of meer op begonnen te raken. Dit laatste had vooral te maken met de ziektes die de Britten opliepen en die hebben gezorgd voor een groot deel van het aantal doden in deze oorlog. Lord Kitchener achtte de maatregel noodzakelijk. Verder waren de Afrikanen ook beter geschikt dan de Britten om in het voor hun bekende klimaat te opereren. Daarnaast was een andere belangrijke reden voor de Britten om de Afrikanen te bewapenen en in die tijd in feite de enige officiële reden, dat ze de Afrikaanse volkeren in staat wilden stellen om zichzelf te verdedigen tegen de Boeren. Zelfverdediging was ook een belangrijke reden om in de loop van de oorlog steeds meer Afrikanen in ondersteunende, niet direct militaire, taken te bewapenen.

Vervolgens staat in het vierde en laatste hoofdstuk hoe in de loop van de oorlog, vooral onder Kitchener, de Britten steeds meer gebruik maakten van de hulp uit Afrikaanse hoek. Uit dit hoofdstuk blijkt dat de zwarte mensen op zowat ieder onderdeel van de Britse oorlogsinspanningen werden ingezet. Ze voerden onmisbare taken uit in het transport, in de constructie van kampen en verdedigingswerken, in het vervoer van gewonde Britse soldaten, in het aanleggen van telegraaf- en telefoonlijnen, in de verzorging van de Britse paarden en als scouts en boodschappers. Ze waren werkelijk een essentieel onderdeel van het Britse leger en de oorlog had nog vele malen langer kunnen duren als de oude geschiedenisboeken de waarheid spraken en er daadwerkelijk geen sprake was van de inzet van de zwarte bevolking van Zuid-Afrika in het conflict.

Was de Boerenoorlog een blanke oorlog? Absoluut niet.

Literatuurlijst

Amery, L.S., *The Times History of The War in South Africa 1899-1902* (Londen 1909).

Brandt-van Warmelo, Johanna, *Het concentratie-kamp van Iréne* (Amsterdam 1905).

Briggs, E.C., *The Staff Work of the Anglo-Boer War 1899-1901* (Londen 1901).

Gann, L.H. en Peter Duignan, *The Rulers of British Africa 1870-1914* (Londen 1978).

Hancock, W.K. en Jean van der Poel (ed.), *Selections from the Smuts Papers* vol. 1 (Cambridge 1966).

Hyam, R., *Britain's Imperial Century 1815-1914: A Study of Empire and Expansion* (Londen 1976).

Judd, Denis en Keith Surridge, *The Boer War* (Londen 2002).

Krikler, J., *Revolution from Above, Rebellion from Below: The Agrarian Transvaal at the Turn of the Century* (Oxford 1993).

Kruger, R., *Good-Bye Dolly Gray* (Londen 1959).

Marais, J.S., *The Cape Coloured People 1652-1937* (Londen 1939).

Nasson, Bill, *Abraham Esau's War: A Black South African War in the Cape 1899-1902* (Cambridge 1991).

Nasson, Bill, *The War for South Africa: The Anglo-Boer War 1899-1902* (Kaapstad 2010).

Odendaal, A., *Black Protest Politics in South Africa to 1912* (Totowa 1984).

Plaatje, Sol T., John Comaroff (ed.), *Mafeking Diary: A Black Man's View of a White Man's War* (Cambridge 1990).

Postma, M.M. (ed.), *Stemme uit die Verlede: 'n Versameling van Beëdigde Verklarings van Vroue wat tydens die Tweede Vryheidsoorlog in die Konsentrasiekampe verkeer het* (Johannesburg 1939).

Schoeman, K. (ed.), *Witnesses to War, Personal documents of the Anglo-Boer War (1899-1902) from the collection of the South African Library* (Kaapstad 1998).

Scheepers Strydom, C.J., *Kaapland en die Tweede Vryheidsoorlog* (Kaapstad 1937).

Schultze, Hagen, *States, Nations and Nationalism, From the Middle Ages to the Present* (Oxford 1998).

Simons, H.J. en R.E. Simons, *Class and Colour in South Africa 1850-1950* (Middlesex 1969).

Thompson, L., *Oxford History of South Africa* (Oxford 1971).

Vergnani, L., 'Scholars Unearth Evidence of the Boer War's Black Victims', *Chronicle of Higher Education* 46 (2000) 17-19.

Warwick, Peter, *Black People and the South African War 1899-1902* (Cambridge 1983).

Whiting Spilhaus, M., *South Africa in the Making 1652-1820* (Kaapstad 1966).

Scott, J.B., *The Hague Peace Conferences of 1899 and 1907* vol. 2 (Baltimore 1909).

Website:

Hansard 1803-2005, <http://hansard.millbanksystems.com> (mei en juni 2012).